

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

доц. Острянка А.М.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОСНОВИ АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКА
ПОЛЬОВИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Освітня програма А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

2025 – 2026 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології, та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від «29»серпня 2025 року.

Розробники: _Веремейчик Олена Михайлівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології, та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Основи археології та методика польових археологічних досліджень» полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних з основними навичками роботи з речовими джерелами України і застосуванням їх у освітньому процесі.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	4
Кількість годин:	120	120
- лекції	20	4
- практичні / семінарські	10	2
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	90	108

Статус навчальної дисципліни нормативна

Очікувані результати навчання

У процесі вивчення дисципліни «Основи археології та методика польових археологічних досліджень» передбачається формування у студентів наступних **компетентностей**:

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.

ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.

ЗК4. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі.

ЗК8. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.

ФК1. Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.

ФК5. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів на засадах компетентнісного підходу, аналізувати результати їхнього навчання.

ФК 10. Знання та розуміння змісту й методології фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін.

ФК 12. Знання категоріально-понятійного апарату історичної науки, здатність орієнтуватися у науковій періодизації історії, використовувати її як спосіб пізнання історичного процесу.

ФК 15. Здатність здійснювати критичний аналіз джерел інформації та використовувати їх у професійній діяльності

Навчальна дисципліна сприятиме досягненню таких **програмних результатів навчання**:

ПРН2. Демонструє вміння навчати учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички засобами навчального предмету та інтегрованого навчання.

ПРН4. Здійснює добір і застосовує сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей учнів; критично оцінює результати їх навчання та ефективність уроку.

ПРН7. Демонструє знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперує базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.

ПРН9. Застосовує сучасні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у професійній діяльності.

ПРН 14. Демонструє знання змісту фундаментальних і спеціальних галузей історичної науки та спеціальних історичних дисциплін, пояснює і характеризує історичні процеси і події у їх порівнянні та взаємозв'язку.

ПРН 15. Знає і аналізує сучасні наукові дослідження з проблем вітчизняної та всесвітньої історії, спеціальних дисциплін та імплементує знання у навчальну і практичну діяльність.

ПРН 16. Орієнтується в історичному часі, застосовуючи періодизацію, характеризує суспільні явища в розвитку, вільно оперує спеціальною термінологією.

ПРН 18. Використовує краєзнавчу складову курсу історії для активізації пізнавальної діяльності учнів; розуміє й популяризує історико-культурну спадщину України та світу.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Археологічні культури України												
Тема 1. Предмет та завдання археології.	2	2					2	2				

Тема 2. Палеоліт України	14	2	2			10	12	2				10
Тема 3. Мезоліт та неоліт України.	11	1				10						
Тема 4. Культури епохи енеоліту.	11	1				10						
Тема 5 Епоха бронзи	10					10						
Тема 6. Ранній залізний вік. Скіфи.	9	2	2			5	10					10
Тема 7. Античні міста Північного Причорномор'я.	9	2	2			5	12		2			10
Тема 8. Етногенез слов'ян за археологічними матеріалами	11	1				10	18					18
Тема 9. Археологія Київської Русі	14	2	2			10	20					20
Разом за змістовим модулем 1	101	20	10			71	68	4				64
Змістовий модуль 2. Методика польових археологічних досліджень												
Тема 10. Методика проведення археологічних розвідок	9	1	2			6	20					20
Тема 11. Методика проведення археологічних розкопок.	10	2	2			6	20					20
Разом за змістовим модулем 2	19	3	4			12	42		2			40
Разом	120	20	10			90	120	4	2			114

Форми та методи контролю навчальних досягнень

Поточний контроль: Усне опитування, участь у груповій роботі; творчі роботи, презентації

Підсумковий контроль: залік

Розподіл балів за темами:

	Поточне тестування та самостійна робота											Сума
	Змістовий модуль 1									Зм. М. 2		
Тема	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	Тв.р	T9	T10	
Бали		13			10	10	13	13	21	10	10	100

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь, доповідь, виконання завдань на практичному занятті

до 7 балів

Активність (доповнення, запитання)

2 бали

б) самостійна робота

до 10 балів

г) творча робота

до 21 балу

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 7 балів – здобувач освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки; може узагальнювати та застосовувати набуті знання; 4 бали – відповідь містить незначні неточності; 3 бали – студент може відтворити основні положення програмового матеріалу, його відповідь неповна; 2 бали – студент ґрунтовно доповнює відповіді своїх товаришів; 1 бал – студент доповнює відповіді своїх товаришів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Палеоліт України: Підготовка до практичного заняття 1. Мистецтво та світогляд людини первісної доби. Розглянути теорії походження первісного мистецтва. На пам'ятках мистецтва монументальних (наскальні та печерні малюнки) та малих форм (дрібна скульптура, художнє різьблення по каменю та кістці,	10

	глиняна пластика), розібрати специфіку мистецтва людини первісної доби.	
2	Тема: Мезоліт та неоліт України. Розглянути зони мезоліту на теренах України. Мезолітичні та неолітичні культури.	10
3	Тема: Культури епохи енеоліту. Розглянути енеолітичні культури на теренах України. Охарактеризувати періодизацію та хронологію трипільської культури.	10
4	Тема: Епоха бронзи. Охарактеризувати культури степої та лісової зони України в епоху бронзи.	10
5	Тема: Ранній залізний вік. Підготовка до практичного заняття 2: Скіфи та їх сусіди на території сучасної України. На основі писемних та археологічних джерел розглянути матеріальну та духовну культуру племінних союзів скіфів та їх сусідів на території степової та лісостепової частини Східної Європи.	6
6	Тема: Античні міста Північного Причорномор'я. Підготовка до практичного заняття 3. Матеріальна та духовна культура античних міст-держав Північного Причорномор'я Засвоїти, спираючись на археологічні та писемні матеріали, заняття, культуру, державний устрій грецьких полісів Північного Причорномор'я.	6
7	Тема: Слов'янські археологічні культури на передодні утворення Давньоруської держави. Підготовка до практичного заняття 4. Матеріальна культура східних слов'ян напередодні утворення Давньоруської держави (VIII–IX ст.) Розглянути рівень економічного розвитку східнослов'янського суспільства на передодні утворення Давньоруської держави, висвітлити релігійні та світоглядні уявлення східних слов'ян.	10
8	Тема: Археологія Київської Русі. Підготовка до практичного заняття 5. Матеріальна культура доби Київської Русі. На основі археологічних матеріалів розглянути рівень економічного розвитку суспільства Давньоруської держави.	12
9	Тема: Методика польових археологічних досліджень. Підготовка до практичного заняття 6. Методика проведення археологічних розвідок та розкопок Розглянути мету проведення археологічних розвідок та розкопок. Вивчити етапи підготовки до археологічних досліджень та конкретні методи проведення різних видів розвідок та розкопок	8
10	Тема: Методика польових археологічних досліджень Підготовка до практичного заняття 7. Оформлення топографічного плану археологічної пам'ятки та її опис. Привити студентам конкретні навички при складанні топографічних планів місцевості, вміння об'ємного бачення місцевості, правильність нанесення різноманітних умовних позначок, вміння та правильність складання текстового опису конкретного топографічного плану.	8
Усього годин на самостійну роботу		90

Матеріально-технічне забезпечення

1. Навчальна програма
2. Робоча програма навчальної дисципліни
3. Методичні матеріали до практичних занять
4. Теми і завдання для самостійного опрацювання.
5. Матеріали до лекційних занять.

Рекомендовані інформаційні джерела

Основна література:

- Археологія України /За ред. Л. Л. Залізняка. Київ, 2005.
- Археологія України за роки Незалежності/ За ред.. Я. П. Гершковича й Д. С. Гречка Київ, 2022.
- Археология Украинской ССР. Киев, 1985. Т. 1.
- Археология Украинской ССР. Киев, 1986. Т. 2.
- Археология Украинской ССР. Киев, 1986. Т. 3.
- Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В. Терпиловський Р. В. Давні слов'яни. Археологія та історія. Київ, 2012.*
- Авдусин Д. А. Полевая археология СССР. Москва, 1980.*
- Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. Москва, 1990.*
- Бітковський Б., Собчук В., Пробийголова О. Археологічна спадщина та ОТГ. Київ, 2020.*
- Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України, Київ, 1994.*
- Відейко М. Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. Київ, 2001.*
- Гарден Ж. К. Теоретическая археология. Москва, 1983.*
- Генинг В. Ф. Очерки по истории советской археологии. Киев, 1989.*
- Давня історія України. Т. 1. Первісне суспільство. Київ, 1997.*
- Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.
- Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.
- Україна. Хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. Т. 1. К., 2008.
- Україна. Хронологія розвитку. Давні слов'яни. Київська Русь. Т. 2. Київ, 2009.

Допоміжна література:

- Археологія. 1993. № 3 (до 100-річчя відкриття трипільської культури).
- Баран В. Д. Давні слов'яни. Київ, 1998.*
- Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. Київ, 1991.*
- Березанская С. С. Средний период бронзового века в Северной Украине. Киев, 1972.*
- Березанская С. С. Северная Украина в эпоху бронзы. Киев, 1982.*
- Березанская С. С., Отрощенко В. В., Черениченко Н. И., Шарафутдинова И. Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. Киев, 1986.*

- Бессонова С. С.* Религиозные представления скифов. Киев, 1983.
- Блаватский В. Д.* Античная археология Северного Причерноморья. — Москва, 1961.
- Блаватский В. Д.* Античная полевая археология. Москва, 1967.
- Бліфельд Д. І.* Давньоруські пам'ятки Шестовиці. Київ, 1977.
- Бобринский А. А.* Гончарство Восточной Европы. Москва, 1978.
- Гладилин В. Н.* Проблемы раннего палеолита Восточной Европы. Киев, 1976.
- Гаврилюк Н. А.* Домашнее производство и быт степных скифов. Киев, 1989.
- Граков Б. Н.* Скифы. Москва, 1971.
- Даниленко В. Н.* Неолит Украины. Киев, 1969.
- Даниленко В. М.* Кам'яна могила. Київ, 1986.
- Довженко В. Й., Гончаров В. К., Юра Р. О.* Давньоруське місто Воїнь. Київ, 1966.
- Древняя Русь. Город. Замок. Село.* Москва, 1985.
- Древняя Русь. Быт и культура.* Москва, 1997.
- Енциклопедія трипільської цивілізації.* Київ, 2004.
- Зализняк Л. Л.* Охотники на северного оленя Украинского полесья эпохи финального палеолита. Киев, 1989.
- Зализняк Л. Л.* Первісна історія України. Київ, 1999.
- Зубарь В. М.* Северный Понт и Римская империя. Киев, 1998.
- Зубар В. М., Ліньова Э. А., Сон Н. А.* Античний світ Північного Причорномор'я. Київ, 1999.
- Зубарь В. М.* Боги и герои античного Херсонеса. Киев, 2005.
- Ильинская В. А. Тереножкин А. И.* Скифия VII – IV вв. до н.е. Київ, 1983.
- Козак О. Д., Потехіна І. Д., Слободян Т. І., Гупало В. Д.* Методичні рекомендації до польової антропології. Київ, 2020.
- Колосов Ю. Г., Степанчук В. Н., Чабай В. П.* Ранний палеолит Крыма. Киев, 1993.
- Консервация і реставрация пам'яток архітектури.* Київ; Львів, 1996.
- Котова Н. С.* Неолитизация Украины. Киев, 2002.
- Корзухина Г. Ф.* Русские клады IX–XIII вв. Москва; Ленинград, 1954.
- Крапивина В. В.* Ольвия. Материальная культура I–IV вв. н. е. Киев, 1993.
- Круц В. А.* Позднетрипольские пам'ятники Среднего Поднепровья. Киев, 1977.
- Крыжицкий С. Д.* Жилые дома античных городов Северного Причерноморья. Киев, 1882.
- Крыжицкий С. Д.* Архитектура античных государств Северного Причерноморья. Киев, 1993.
- Крижицький С. Д., Зубар В. М., Русяєва А. С.* Античні держави Північного Причорномор'я. Київ, 1998.
- Кучера М. П.* Змиевы валы Среднего Поднепровья. Киев, 1987.
- Кучера М. П.* Слов'яно-руські городища УІІ–ХІІІ ст. між Саном і Сіверським Дінцем. Київ, 1999.
- Лагодовська О. М., Шапошникова О. Г., Макаревич М. Л.* Михайлівське поселення. Київ, 1962.
- Магомедов Б. В.* Черняховская культура. Проблемы этноса. Люблин, 2001.

Максимов Е. В. Зарубинецкая культура на территории УССР. Киев, 1982.

Мезенцева Г. Дослідники археології України. Чернігів, 1997.

Мозолевський Б. М. Скіфський степ. Київ, 1983.

Моця О. П. Населення південноруських земель IX-XIII ст. (За матеріалами некрополів). Київ, 1993.

Мурзин В. Ю. Скифская архаика Северного Причерноморья. Киев, 1984.

Мурзин В. Ю. Происхождение скифов: основные этапы формирования скифского этноса. Киев, 1990.

Методика полевых археологических исследований. Ленинград, 1989.

Нужний Д. Ю. Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці. Київ, 1992.

Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в поздне римское и гуннское время. Москва, 2002.

Обломский А. М., Терпиловский Р. В. Среднее Поднепровье и Днепровское левобережье нашей эры. Москва, 1991.

Плетнева С. А. Печенеги, торки и половцы в южнорусских степях. МИА, 1958. № 62.

Пуголов Ю., Котенко В., Єфанова С. Обробка кераміки в польових і камеральних умовах (методичні рекомендації): матеріали Археол.-керамолог. літ. акад. в Опішному. Опішне, 2017.

Русанова И. П. Славянские древности VI-VII вв. Москва, 1976.

Русяева А. С. Религия и культы античной Ольвии. Киев, 1992.

Рыбаков Б. А. Ремесло Древней Руси. Москва, 1948.

Свешников И. К. Культура шаровидных амфор. Свод археологических источников. Москва, 1983. Вып. В1-3.

Славяне и их соседи в конце I тыс до н.е – первой половине I тыс. н.е. Москва, 1993.

Седов В. В. Восточные славяне в VI – XIII вв. Москва, 1982.

Сон Н. А. Тира римського времени. Киев, 1993.

Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В. Жизнь и гибель Херсонеса. Харьков, 2001.

Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В. Херсонес – Херсон – Корсунь. Киев, 2003.

Степи Евразии в эпоху средневековья. Москва, 1981.

Телегин Д. Я. Неолитические могильники мариупольского типа. Киев, 1991.

Телегин Д. Я., Нечитайло А. Л., Потехина И. Д., Панченко Ю. В. Среднестоговская и новоданиловская культуры энеолита Азово-Черноморского региона. Луганск, 2001.

Тереножкин А. И. Киммерийцы. Киев, 1976.

Терпиловский Р. В. Славяне Поднепровья в первой половине I тыс. до н. э. Люблин, 2004.

Толочко П. П. Киев и Киевская земля в эпоху феодальной раздробленности. Киев, 1980.

Толочко П. П. Древнерусский феодальный город. Киев, 1989.

Цалкин В. И. Древнейшие домашние животные. Москва, 1970.
Черненко Е. В. Скифские лучники. Киев, 1981.
Черненко Е. В. Скифо-персидская война. Киев, 1984.
Чмихов М. Ю., Шилов Ю. О., Корнієнко П. Л. Археологічні дослідження курганів. Київ, 1989.
Шелов Д. Б. Античный мир в Северном Причерноморье. Москва, 1966.
Шрамко Б. А. Бельское городище скифской эпохи (г.Гелон). Киев, 1987.
Энеолит СССР. Москва, 1982.
Эпоха бронзы лесной полосы СССР. Москва, 1987.
Якобсон А. Л. Средневековый Крым. Москва; Ленинград, 1964

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України - [www. archeology.org.ua](http://www.archeology.org.ua)
2. Енциклопедія історії України - <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/09/19/eu>
3. Спілка археологів України. Розділ «бібліотека»